

บทที่ ๒

ระเบียบวิธีวิจัย

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยสนาม (Field Work) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือมาวิเคราะห์เอง ภาคนี้เป็นภาคหนึ่งที่น่าสนใจศึกษาข้อเท็จจริง โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับระบบการเปลี่ยนผ่าน (Transition) ของสังคมจากระบบประเพณีแบบดั้งเดิมไปสู่ระบบที่ทันสมัย

ขอบเขตในการศึกษา

(Scope of the study)

เมื่อพิจารณาถึงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมีผลคือ Modernization ในสังคมชนบทหรือไม่เพียงใดนั้น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีถึง ๑๕ จังหวัด คือ จังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม นครราชสีมา บุรีรัมย์ มหาสารคาม ยโสธร ร้อยเอ็ด เลย ศรีสะเกษ สุรินทร์ หนองคาย อุดรธานี และอุบลราชธานี นับว่ามีอาณาเขตกว้างใหญ่มาก จึงไม่สามารถที่จะวิจัยได้อย่างทั่วถึง เพราะจะต้องใช้กำลังคน และกำลังทรัพย์เป็นจำนวนมากทีเดียว ดังนั้น ผู้เขียนจึงเลือกเจาะจงเฉพาะเพียงหนึ่งจังหวัด เพื่อศึกษาผลของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ผู้เขียนได้พิจารณารายละเอียดของแต่ละจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือแล้ว เห็นว่าจังหวัดขอนแก่นเป็นจังหวัดที่เหมาะสมในการศึกษาปัญหาสังคมที่กำลังเปลี่ยนผ่านจากระบบประเพณีดั้งเดิมไปสู่ระบบที่ทันสมัย ดังเหตุผลต่อไปนี้

๑. จังหวัดขอนแก่นเป็นศูนย์กลางการคมนาคมของหลายจังหวัด คือ ทิศเหนือไปอุดร ทิศใต้ไปนครราชสีมา ทิศตะวันออกไปมหาสารคาม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด ส่วนทิศตะวันตกไปเลย และชัยภูมิ ดังนั้นจังหวัดขอนแก่นไม่เพียงแต่เป็นศูนย์กลางการคมนาคมเท่านั้น ยังเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจการค้าอีกด้วย

๒. จังหวัดขอนแก่นเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางหน่วยราชการ สังกัดกระทรวงทบวงกรมทุกหน่วย มาประจำอยู่ที่จังหวัดขอนแก่น อาทิ หน่วยพัฒนาที่ดิน หน่วยประมง หน่วยชลประทาน หน่วยส่งเสริมการเกษตร เป็นต้น

เนื่องจากเหตุผล ๒ ประการนี้จึงทำให้ชุมชนในจังหวัดขอนแก่นเป็นชุมชนเปิดประชาชนมีโอกาสในการรับความเจริญทั้งด้านวัตถุและจิตใจ จึงเห็นสมควรที่จะใช้เป็นขอบเขตในการศึกษา

การสุ่มตัวอย่าง

การสุ่มตัวอย่างนี้ พิจารณาจากจำนวนประชากรตามรายงานสถิติของจังหวัดขอนแก่น พ.ศ. ๒๕๑๔ แยกเป็นอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน มีดังต่อไปนี้

	รายอำเภอ	จำนวนตำบล	จำนวนหมู่บ้าน
๑.	เมือง	๑๘	๒๔๘
๒.	บ้านไผ่	๑๒	๑๗๖
๓.	พล	๑๔	๑๗๓
๔.	น้ำพอง	๑๒	๑๘๔
๕.	ชุมแพ	๗	๑๐๓
๖.	ภูเวียง	๕	๑๓๐
๗.	มัญจาคีรี	๕	๑๑๐
๘.	กระนวน	๗	๗๒
๙.	หนองเรือ	๕	๑๐๔
๑๐.	หนองสองห้อง	๖	๕๓
๑๑.	ชนบท	๕	๖๐
๑๒.	สี่หมื่น	๓	๓๙
	รวม	๑๑๑	๑๔๙๒

เนื่องจากการศึกษานี้สนใจในโครงสร้างกลุ่มชนิดต่าง ๆ ในสังคมชนบทซึ่งกลุ่มต่าง ๆ ที่ทำการศึกษานี้ในเขตพัฒนาชนบทควย สำหรับการสุ่มตัวอย่างใช้แบบ stratified purposive sampling ดังนี้

ขั้นที่ ๑ เลือกสุ่มตัวอย่างจากอำเภอต่าง ๆ ร้อยละ ๒๐ ผลของการสุ่มตัวอย่างได้แก่อำเภอเมืองและอำเภอน้ำพอง

005315

ขั้นที่ ๒ เลือกสุ่มตำบลจากอำเภอดังกล่าวร้อยละ ๑๐ ปรากฏว่าสุ่มตัวอย่างได้ตำบลลำราญ (อำเภอเมือง) และตำบลม่วงหวาน (อำเภอน้ำพอง)

ขั้นที่ ๓ จากตำบลดังกล่าวได้แบ่งหมู่บ้านทั้งหลายเป็นหมู่บ้านที่มีกลุ่มเกษตรกร และหมู่บ้านที่ไม่มีกลุ่มเกษตรกร ผลการเลือกตัวอย่างหมู่บ้านที่มีกลุ่มเกษตรกรได้แก่หมู่บ้านอัมพวัน (ตำบลลำราญ) และหมู่บ้านที่ไม่มีกลุ่มเกษตรกรได้แก่หมู่บ้านคำแก่นคูณ (ตำบลน้ำพอง)

ขั้นที่ ๔ การเลือกสุ่มจำนวนครัวเรือนในร้อยละ ๖๐ - ๘๐ ปรากฏว่าหมู่บ้านอัมพวัน เก็บข้อมูลได้ ๓๔ ครัวเรือน มีสมาชิกกลุ่มเกษตรกรเพียง ๔๐ ครัวเรือนเท่านั้น ซึ่งเป็นจำนวนน้อยไม่พอในการเปรียบเทียบเชิงสถิติ จึงต้องเพิ่มข้อมูลจากอำเภอเมืองเพราะมีหมู่บ้านมากกว่าอำเภออื่น ๆ เพื่อประหยัดเงินและเวลาในการเดินทาง ผลของการสุ่มได้ตำบลลำราญ หมู่บ้านหนองกุง และเก็บข้อมูลได้ ๓๔ ครัวเรือน ในจำนวนนี้ ๓๐ ครัวเรือนเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรสำหรับหมู่บ้านคำแก่นคูณในเขตอำเภอน้ำพองเก็บข้อมูลได้ ๘๐ ครัวเรือน ส่วนกลุ่มที่ไม่ได้ทำนา ก็เลือกจากหมู่บ้านอัมพวัน หนองกุง และ คำแก่นคูณ คือ ร้อยละ ๖๐ - ๘๐ ของผู้ที่ไม่ได้ทำนาภายในหมู่บ้านดังกล่าว ปรากฏว่าได้จำนวนเพียง ๒๐ ครัวเรือนเท่านั้น

แบบสอบถาม

แบบสอบถามที่ใช้ในการศึกษาได้สร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการเก็บข้อมูลในสนาม (field work) ซึ่งเกี่ยวกับสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงจากระบบประเพณีแบบดั้งเดิมไปสู่ระบบที่ทันสมัย เป็นแบบสอบถามที่ใช้เป็นตัวแปรในการศึกษาอันประกอบด้วยเนื้อหาสำคัญดังต่อไปนี้

๑. สมาชิกในครัวเรือน
๒. รายละเอียดทั่วไปเกี่ยวกับฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของหัวหน้าครัวเรือน
๓. ประสิทธิภาพของการทำงาน

๔. การท่องเที่ยวและงานการเกษตร
๕. การรับฟังสื่อสารมวลชน
๖. การศึกษา
๗. ประยุกต์วิทยา
๘. แบบแผนการทำนา
๙. การรักษาพยาบาล
๑๐. การจ้างแรงงาน
๑๑. แบบแผนครอบครัว
๑๒. Educational orientation
๑๓. Innovation
๑๔. Activism
๑๕. Religiosity
๑๖. Individualism
๑๗. Family Sphere

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

หน่วยที่ใช้ศึกษาได้แก่ครอบครัวและปัจเจกบุคคล โดยใช้วิธีสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือน หรือภรรยาหัวหน้าครัวเรือน เป็นหน่วยในการวิเคราะห์ปัญหาที่สำคัญ สำหรับการดำเนินงานเก็บรวบรวมข้อมูล ได้ลงมือกระทำเมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๑๕ ถึงวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕ เป็นเวลา ๑๕ วัน โดยมีผู้เขียนและนายสุวรรณ บัวทวน ได้ใช้ข้อมูลชุดเดียวกันแต่เป็นการศึกษาคณะเรื่อง และนักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น ๑๐ คน ได้สัมภาษณ์ตามแบบสอบถามและเก็บข้อมูลได้ ๒๕๒ ชุด ก่อนที่จะลงมือเก็บรวบรวมข้อมูลที่แท้จริง ได้ออกเดินทางไปสำรวจหาข้อเท็จจริง และมีการ Protest คือการชุมนุมตัวอย่าง สัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนประมาณร้อยละ ๑๐ เพื่อการวิจัยจะได้ถูกต้องตามปรากฏการณ์ทางสังคม สำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่นนั้น ได้อบรมเกี่ยวกับแบบสอบถามเป็นอย่างดี.

วิธีการวิจัยและวิธีการวัด

วิธีการวิจัยได้รวบรวมข้อมูลดิบมาเขียนลงใน coding form เจาะบัตร I.B.M. และใช้เครื่อง Sorter แยกบัตรตามตัวแปรที่ต้องการเพื่อลงในตารางเป็นอัตราส่วนร้อยละ และใช้วิธีทางสถิติวิเคราะห์ข้อมูลบางตารางเพื่อช่วยสนับสนุนการแปลความหมายของตัวเลขที่วิจัยมาครั้งนี้อย่างมีประสิทธิภาพเชื่อถือได้ยิ่งขึ้น อนึ่ง ในการวัดได้ใช้การให้คะแนนตามแบบของ Likert ตามระดับสูงกลางต่ำ ในแต่ละเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ Modernization ดังรายละเอียดได้เขียนไว้ในภาคผนวกแล้ว

ลักษณะทั่วไปของหมู่บ้าน

เนื่องจากความสนใจของผู้เขียนอยู่ที่โครงสร้างของกลุ่มชนิตต่าง ๆ ในสังคมชนบท จึงขอลาวลักษณะทั่ว ๆ ไป ของหมู่บ้านที่เลือกเป็นตัวอย่างโดยสรุปดังนี้

ก. หมู่บ้านอัมพวัน เป็นหมู่บ้านที่มีกลุ่มเกษตรกรอยู่ในเขตตำบลสำราญ อำเภอมือง ห่างจากจังหวัดขอนแก่น ๑๓ ก.ม. ตามถนนมิตรภาพไปทางอุดร แยกไปทางขวามือ เข้าไปเป็นถนนลูกรังอีก ๔ ก.ม. หมู่บ้านอยู่ในเขตชลประทาน บริเวณทำนาเป็นที่ราบ บริเวณรอบหมู่บ้านมีหนองและแก่ง หมู่บ้านอัมพวันมี ๔๘ ครัวเรือน ประมาณ ๕๐ ครัวเรือนประกอบอาชีพทำนา ภายในหมู่บ้านมีไฟฟ้าใช้ โดยชาวบ้านเป็นคนออกทุนซื้อน้ำมัน และมีโทรทัศน์ไว้มภายในหมู่บ้าน คอย การคมนาคมติดต่อกับเมืองไปไคสะดวก เพราะมีรถเมล์ประจำหมู่บ้านออกไปในเมือง และมีรถเล็กรับส่งคนไปเมืองควย

ข. หมู่บ้านหนองกุง เป็นหมู่บ้านที่มีกลุ่มเกษตรกร อยู่ในตำบลลลิตา อำเภอมือง ห่างจากตัวเมือง ๘ ก.ม. ตั้งอยู่ริมถนนมิตรภาพทางตะวันออก ส่วนใหญ่ชาวบ้านมีอาชีพทำนา ภายในหมู่บ้านมีไฟฟ้าใช้เช่นเดียวกับหมู่บ้านอัมพวัน แต่ต่างกันตรงที่ไฟฟ้าได้มาจากเขื่อนอุบลรัตน์ ภายในหมู่บ้านมีหลายครัวเรือนที่มีโทรทัศน์ และมีตู้เย็นใช้ควย พื้นที่ทำนาไม่ได้อยู่ในเขตชลประทาน อาศัยหนองกุง และห้วยที่ผานหมู่บ้าน ในหมู่บ้านนี้มีครอบครัวรวมทั้งสิ้นประมาณ ๒๒๒ ครัวเรือน ประชาชนประมาณ ๒๑๐ ครัวเรือนที่มีอาชีพทำนา การคมนาคมติดต่อกับเมืองสะดวกอย่างยิ่ง เพราะมีรถเมล์ผ่านตลอดเวลาในเส้นทางสายมิตรภาพ โดยมีรถเมล์แดนเป็นประจำอยู่ ๒ สาย

ค. หมู่บ้านคำแก่นคูณ เป็นหมู่บ้านที่ไม่มีกลุ่มเกษตรกรอยู่ในเขตตำบลม่วงหวาน อำเภอหนองสูง ตั้งอยู่ริมถนนมิตรภาพทางตะวันออก ห่างจากขอนแก่น ๒๓ กิโลเมตร หมู่บ้านแห่งนี้ตั้งอยู่ตรงปากทางที่จะเข้าเขื่อนอุบลรัตน์ ส่วนใหญ่เนื้อที่ทำนาไม่ได้รับน้ำจากคลองชลประทานโดยตรง ได้อาศัยฟ้าฝนธรรมชาติ และมีหนองใหญ่อยู่แห่งหนึ่ง หมู่บ้านนี้มี ๑๒๐ ครัวเรือน ประมาณ ๑๐๐ ครัวเรือนมีอาชีพทำนา ภายในหมู่บ้านไม่มีไฟฟ้าใช้ การติดต่อเดินทางไปในเมืองเสียเวลามากแต่สะดวกสบาย มีรถเมล์ประจำวิ่งผ่านสายนี้ อนึ่งในปี ๒๕๑๑ หน่วยพัฒนาที่คิน กรมพัฒนาที่คินได้ทำโครงการใช้ประโยชน์ที่ดินจากคินผู้นำในเขตชลประทาน ได้แก่การทำนาบึง การปลูกพืชหมุนเวียน ทำให้ชาวบ้านได้รับความรู้ใหม่ ๆ จากการมีหน่วยราชการมาสาธิตในหมู่บ้านแห่งนี้

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑. กลุ่มต่าง ๆ ของสังคมชนบท ในที่นี้จะหมายถึงกลุ่มที่มีอยู่ในสังคมชนบทดังนี้คือ
 - ก. กลุ่มชาวชนบทที่เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร
 - ข. กลุ่มชาวชนบทที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร
 - ค. กลุ่มชาวชนบทในหมู่บ้านที่ไม่มีกลุ่มเกษตรกร
 - ง. กลุ่มชาวชนบทที่ไม่ได้ประกอบอาชีพทำนา
๒. Modernization หมายถึงกระบวนการที่ชาวชนบทกำลังเปลี่ยนผ่านจากระบบประเพณีแบบดั้งเดิมไปสู่ระบบแบบทันสมัย แบ่งได้ ๒ อย่าง คือ External และ Internal aspects แต่ละอย่างแยกได้ ๓ ชั้น คือ ชั้นระบบประเพณีแบบดั้งเดิม (Traditional) ชั้นเปลี่ยนผ่าน (Transitional และชั้นระบบทันสมัย (Modern)
๓. External Modernization หมายถึง Modernization ในด้านวัตถุ ซึ่งมีส่วนประกอบ ๖ อย่างคือ Literary, Technology, Farm Pattern, Health, Employment และ Family-Pattern ดังได้กล่าวรายละเอียดในหัวข้อแนวความคิดและขอบเขตการศึกษา

- ๑๘
๔. Internal Modernization หมายถึง Modernization ในด้านจิตใจอันได้แก่โลกทัศน์ต่อ Modernization ใน ๖ เรื่องด้วยกัน คือ Education Orientation, Innovation, activism, Religiosity Individualism และ Family รายละเอียดแต่ละเรื่องได้กล่าวแล้วในแนวความคิดและขอบเขตการศึกษา
 ๕. ประสบการณ์การทำงาน หมายถึงการที่หัวหน้าครัวเรือน หรือภรรยาหัวหน้าครัวเรือนเคยมีประสบการณ์ทำงานในตำแหน่งที่เป็นเกษตรกรรมหรือไม่ใช่เกษตรกรรมในสถานที่อื่น ๆ
 ๖. การท่องเที่ยวและค้างแรม หมายถึงการท่องเที่ยวไปในต่างจังหวัดตลอดจนได้ค้างแรมตามการเกษตร
 ๗. การรับฟังสื่อสารมวลชน หมายถึง การรับฟังวิทยุ คุโทรทัศน์ และอ่านหนังสือพิมพ์ ในข่าวสารแบบต่าง ๆ ทำให้ได้รับความรู้ความเข้าใจดี ทำให้ชาวชนบทมีจิตใจและความเป็นอยู่ที่ทันสมัยขึ้น